

Usporedba slikarskih tehnika - kolaž i tempera u likovnom izričaju djece predškolske dobi

---

Habek, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:192962>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Habek

USPOREDBA SLIKARSKIH TEHNIKA – KOLAŽ I TEMPERA
U LIKOVNOM IZRIČAJU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Čakovec, srpanj, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Habek

USPOREDBA SLIKARSKIH TEHNIKA – KOLAŽ I TEMPERA
U LIKOVNOM IZRIČAJU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

MENTOR: red. prof. mr. art. Ljubomir Levačić

SUMENTOR: Andrija Večenaj, predavač

Čakovec, srpanj, 2022.

ZAHVALE

Želim zahvaliti svom mentoru red. prof. mr. art. Ljubomiru Levačiću i sumentoru Andriji Večenaju, predavaču na strpljenju i pomoći te svim savjetima koje su mi davali tijekom pisanja ovog završnog rada.

Zahvaljujem i ravnateljici i odgojiteljicama iz dječjeg vrtića u kojem sam provela aktivnosti na tome što su mi omogućili da u njihovom vrtiću provedem likovne aktivnosti potrebne za pisanje ovog rada te što su mi pomagale u provedbi aktivnosti i odgovorile na sva moja pitanja.

SAŽETAK

Tema ovog rada je usporedba slikarskih tehnika kolaža i tempere u likovnom izričaju djece predškolske dobi. U dječjem vrtiću, ali i kod kuće, djeca svakodnevno sudjeluju u različitim likovnim aktivnostima. S nekim se tehnikama susreću češće pa se u radu s njima i bolje snalaze dok se s nekima rjeđe susreću pa im njihovo korištenje predstavlja izazov.

U prvom dijelu rada govori se o likovnim tehnikama s posebnim naglaskom na dvije slikarske tehnike – kolaž i temperu, o razvojnim fazama likovnog stvaralaštva kroz koje djeca prolaze te o prikazima životinja u dječjem likovnom stvaralaštvu, odnosno o motivima kameleona i papige.

U drugom dijelu rada prikazane su četiri aktivnosti provedene u jednom dječjem vrtiću u Varaždinskoj županiji. Po dvije aktivnosti održane su u dvije vrtićke skupine, skupini djece u dobi od 5 do 6 godina i u skupini djece u dobi od 6 do 7 godina. Na početku je opisana motivacija prije aktivnosti, zatim sam tijek aktivnosti te su na kraju prikazani i analizirani dječji radovi.

Cilj provedenih likovnih aktivnosti bio je usporediti kako se djeca snalaze u likovnim tehnikama kolaža i tempere, kojom se tehnikom radije služe, u kojoj tehnici više uživaju stvarati i posvećuju joj veću pažnju, u radu s kojom tehnikom na sliku dodaju više detalja, koriste veći raspon boja, u kojoj tehnici ostavljaju manje praznog polja na papiru itd.

Ključne riječi: usporedba, slikarske tehnike, kolaž, tempera, dječje likovno stvaralaštvo

SUMMARY

The topic of this paper is the comparison of collage and tempera painting techniques in the artistic expression of preschool children. In kindergarten, but also at home, children participate in various art activities every day. Some techniques are encountered more often, so they are better able to work with them, while some are less common, so their use is a challenge.

The first part of the paper discusses art techniques with special emphasis on two painting techniques - collage and tempera, the developmental stages of art that children go through and the depiction of animals in children's art, and the motifs of chameleons and parrots.

The second part of the paper presents four activities carried out in one kindergarten in Varaždin county. Two activities were held in two kindergarten groups, groups of children aged 5 to 6 years and in the group of children aged 6 to 7 years. At the beginning, the motivation before the activity is described, then the course of the activity itself, and finally the children's works are presented and analyzed.

The aim of the art activities was to compare how children cope with collage and tempera art techniques, which technique they prefer to use, which techniques they enjoy creating and pay more attention to, which technique they use to add more detail to the picture, use a wider range color, in which techniques leave less blank space on paper, etc.

Key words: comparison, painting techniques, collage, tempera, children's art

Sadržaj

1	UVOD	1
2	LIKOVNE TEHNIKE	2
2.1	<i>Tempera</i>	3
2.2	<i>Kolaž</i>	4
3	FAZE LIKOVNOG RAZVOJA.....	6
3.1	<i>Faza izražavanja primarnim simbolima</i>	6
3.2	<i>Faza izražavanja složenim simbolima</i>	7
3.3	<i>Faza intelektualnog realizma</i>	8
3.4	<i>Faza vizualnog realizma</i>	9
4	MOTIV ŽIVOTINJE – KAMELEON I PAPIGA.....	10
5	ANALIZA PROVEDENIH AKTIVNOSTI.....	12
5.1	<i>Aktivnosti izrade kameleona u tehnici tempere i kolaža</i>	12
5.2	<i>Aktivnosti izrade papige u tehnici tempere i kolaža</i>	28
6	ZAKLJUČAK	43
7	LITERATURA.....	44
8	IZJAVA O IZVORNOSTI	46

1 UVOD

„U svakom djetetu usprkos psihofizičkim različitostima postoji kreativnost u likovnom izražavanju koju je potrebno otkrivati, razvijati i poticati.“ (Brešan, 2008, str. 6) Postoje razna stajališta koja pokušavaju objasniti zašto djeca imaju potrebe za likovnim izražavanjem. Jedno stajalište govori da je to u djeci zapravo urođena sklonost za igru, posebice u ranoj dobi. Drugo stajalište smatra da se dijete likovno izražava da zadovolji svoj unutarnji poriv za izražavanjem. Treće stajalište kao osnovu likovnog izričaja u djece izdvaja motoričku aktivnost. Svi ti stavovi izražavaju samo jedan dio toga zašto djeca imaju potrebu za likovnim stvaralaštvom. Dijete se želi likovno izraziti da pokaže što ga interesira i u njemu pobuđuje uzbuđenje, zanimaju ga materijali s kojima dolazi u doticaj i ono uživa u samom procesu rada, pokretima i neposrednom doživljaju. (Grgurić, Jakubin, 1995) „Odgojno – obrazovni rad u području likovne kulture vrlo je važan u razvoju predškolske djece.“ (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010, str. 44) Slikarske tehnike poput tempere, akvarela, pastela i kolaža često se koriste u radu s djecom predškolske dobi. One su pogodne za korištenje zbog svojih svojstava jer je njima lako rukovati, odlikuju se postojanim i izražajnim bojama, ekonomičnošću i efikasnošću. Pomoću njih dijete s lakoćom izražava svoje misli. Time što dijete prenosi na papir svoje ideje ujedno prenaša i svoju ekspresiju, vježba okulomotoriku i finu motoriku ruke i šake te na nesvjestan način zapravo uči koristiti kompozicijske elemente (harmoniju, kontrast, jedinstvo, simetriju, ritam, ravnotežu). (Knapić, 2017) Vrtić djetetu omogućuje da na različite načine izražava i stvaralački prerađuje svoje ideje, načine razumijevanja i doživljaje. Različite kognitivno–simboličke ekspresije djeteta služe za njegovo bolje razumijevanje te su integralni dio odgojno–obrazovnoga procesa koji se odvija u vrtiću. (Nacionalni kurikulum, 2015)

2 LIKOVNE TEHNIKE

Pojam likovne tehnike označava sveukupnost praktičnih umijeća u oživotvorenju likovne ideje određenim materijalima pomoću likovnog instrumentarija (alata). Likovne se tehnike prema području rada dijele na tehnike plošnog oblikovanja i tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja. Tehnike plošnog oblikovanja su crtačke, slikarske i grafičke. Svaka od tih tehnika postaje likovno djelo ostvarujući se nekim likovnotehničkim sredstvom i alatom. U likovnoj se terminologiji likovna tehnika može poistovjetiti s likovnotehničkim sredstvom, npr. sliku napravljenu tempera bojama imenujemo samo sa „tempera“. (Jakubin, 1999)

Crtačke tehnike dijele se na suhe i mokre. U suhe crtačke tehnike spadaju olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka. U mokre crtačke tehnike spadaju flomaster te sve tehnike rada tušem ili ostalim tekućim sredstvima. (Jakubin, 1999)

Slikarske se tehnike također dijele na suhe i mokre. Suhe su slikarske tehnike pastel, kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija, a mokre su akvarel, batik, gvaš, tempera, ulje i freska. Slikarske se tehnike također mogu dijeliti na one tehnike kod kojih se boja veže kao pigment (prah) različitim vezivnim sredstvima, a to su pastel, akvarel, gvaš, tempera, ulje i freska, i na tehnike gdje se boja već nalazi na materijalima koji su njezini nosioci kao što je to slučaj kod kolaža, mozaika, vitraja i tapiserija, gdje su nosioci kolažni papiri, obojeni kamenčići, obojeno staklo i obojene niti vune. Osnovni likovni element slikanja tim tehnikama je boja koja se na podlogu može nanijeti izravno putem mrlja, poteza ili već obojenih površina. Način kojim se boja nanosi na podlogu daje likovnom djelu specifičan karakter i osobni pečat autora. (Jakubin, 1999)

Grafičke tehnike označavaju tehničke postupke otiskivanja ili umnožavanja crteža pomoću matrice ili klišeja, odnosno svake obrađene ploče pomoću koje se vrši otiskivanje grafičkih listova. Grafički list, odnosno grafika je original koji sadrži veći broj istovjetnih otisaka. Određeno je da se cca 50 otisaka, koji su numerirani i obilježeni prema broju otisaka, može smatrati originalom. Grafika je uvijek označena i potpisana olovkom. Matrice mogu biti od različitih materijala, primjerice od drveta, linoleuma, metala, kamena i raznih drugih materijala. Prema načinu obrade matrice grafičke tehnike dijele se na tehnike visokog tiska (drvorez, linorez, gipsorez, kartonski tisak),

tehnike dubokog tiska (bakrorez, suha igla, mezzotina, bakropis i akvatinta), tehnike plošnog tiska (litografija i monotipija) i tehnike potisnog ili propusnog tiska (sitotisak). (Jakubin, 1999)

Tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja dijele se na kiparske i arhitektonske. U odgojno – obrazovnom procesu dijele se na tehnike modeliranja i tehnike građenja. U kiparske materijale ubrajamo glinu, drvo, kamen, gips, metal, plastične mase, žicu i mnoge druge materijale. Ti su materijali oblikovani na način da se modeliraju, grade, klešu, tešu, lijevaju itd. Pri obradi materijala vrlo je važan kiparev odnos prema materijalu, hoće li on svojstva materijala poštovati i naglasiti ili ih negirati ovisno o svom vlastitom likovnom htijenju i umjetničkom izrazu. Arhitektonski odnosno građevinski materijali dijele se na tradicionalne, u koje spadaju kamen, drvo, beton, opeka, staklo itd., i na suvremene, u koje spadaju željezo, čelik, staklo, aluminij, armirani beton itd. Oni su korišteni kao konstruktivni materijali u građenju arhitektonskih zdanja. U odgojno – obrazovnom procesu u području modeliranja koriste se glina, glinamol, plastelin, žica i mnogi drugi didaktički neoblikovani materijali. (Jakubin, 1999)

2.1 *Tempera*

Tempera, odnosno emulzijska pokrivna boja na bazi vodenih vezivnih sredstava, naziv je za vrstu mokre slikarske tehnike. (Tanay, Kučina, 1995) Riječ tempera potječe od srednjovjekovne latinske riječi *temperare* sa značenjem nešto miješati. Tempera je imala široku primjenu u prošlosti. Tako su se njome koristili slikari u egipatskoj i grčkoj umjetnosti, upravo njome su rađene mnoge ikone i minijature, bila je korištena i u gotičkoj umjetnosti, a svoj najveći uspon postigla je u renesansi. U ovoj slikarskoj tehnici boja se dobiva miješanjem pigmenta, odnosno boje u prahu s otopinom ljepila i vezivnog sredstva žumanjka ili bjelanjka jajeta, gumiarabike, smokvine mliječi, octa i sl. Ta novo dobivena boja ima veliku gustoću te se pri upotrebi još dodatno može razrijediti vodom, ali kad se na podlozi jednom osuši, više nije topljiva u vodi. (Jakubin, 1999) Prema svojim karakteristikama, tempera se nalazi negdje između vodenih i uljanih boja. Poznato je da njena površina nema sjaja. (Tanay, Kučina, 1995) Upravo su zato, u prošlosti, kad bi završili svoja djela, slikari premazivali slike tankim slojem

firnisa, ulja koje štiti i daje slici sjaj. Taj se stari recept po kojem su se izrađivale tempere više ne koristi, već se za današnje potrebe za rad u vrtiću i osnovnoj školi koriste već pripremljene boje u tubama. Temperom se može slikati na raznim podlogama, primjerice na drvetu, papiru, staklu i platnu. Pri slikanju temperom nije poželjno slikati u debelim slojevima jer onda dolazi do sušenja i pucanja. Zbog toga što nije prozirna i ima svojstvo pokrivanja, njome se može slikati slojevito te se onaj prethodni sloj može prekriti prema autorovoj želji. Tempera je pogodna za jednolično bojenje većih ploha, za dekorativno oblikovanje te za oblikovanje u području primijenjene umjetnosti. Ukoliko se želi dobiti neka nova boja miješanjem dviju boja, i njome se želi naslikati čista, jednolično obojena površina, te se dvije boje moraju jako dobro izmiješati jer će u protivnom ta površina biti puna mrlja, a ne jednolična i čista. Papir na kojem je poželjno slikati temperom treba biti tvrdi, glatki ili nešto hrapaviji, a sve to ovisi o karakteru koji se želi postići na oslikanoj površini. Osim plošnog slikanja u dekorativne svrhe, temperom se može postići i modelacija te modulacija oblika. (Jakubin, 1999) Uporaba tehnike tempere u radu s djecom potiče stvaralačke i izražajne slikarske mogućnosti. Da bi djeca riješila likovni problem trebaju razmišljati postupno i biti uporni u radu s njome. Zbog navedenog je tempera izrazito pogodna za razvijanje slikarskog mišljenja kod djece. (Tanay, Kučina, 1995)

2.2 Kolaž

Riječ kolaž potječe iz francuskog jezika, odnosno iz riječi *collage* što znači lijepljenje. To je vrsta suhe slikarske tehnike u kojoj se slika dobiva rezanjem, trganjem i potom lijepljenjem različitih materijala na plohu. U slikarstvo su ga početkom 20. st. uveli kubisti poput Pabla Piccassa, Georges Braquea i Juana Grisa. Koristeći se tom tehnikom, umjetnosti su dali jedan posve nov i dotad nepoznati smisao. Materijali koji se koriste za tehniku kolaža su papiri u raznim bojama, odnosno kolažne mape, zatim izresci iz novina, časopisa, tekstila, različite vrste fotografija, koža, stari likovni radovi, brusni papir itd. Ti materijali nude mogućnost širokog raspona boja, tekstura, oblika i motiva. Na samom početku rada s tehnikom kolaža potrebno je najprije izrezati, odnosno istrgnuti zamišljene oblike, zatim ih poslagati na plohu usput ih komponirajući u traženju najpogodnije pozicije te ih kao zadnji korak zalijepiti tek kad cijela kompozicija ima smisla. Kolaž je idealna tehnika za vrtić i osnovnu školu jer nudi mogućnosti igranja različitim kombinacijama, građenjem, rekonstruiranjem te potiče

kreativno mišljenje. (Jakubin, 1999) Kolaž u nastavi, odnosno u odgojno – obrazovnom procesu ima ulogu spontanog poticanja i svjesnog ostvarivanja neke ideje, rješavanje likovnog problema na način da je potrebno kontrolirati odnose ploha na površini te podloge kao jedne cjeline. U vrtiću i u osnovnoj školi za kolaž se koriste didaktički neoblikovani materijali – kolaž mape šarenih papira. (Tanay, Kučina, 1995) Kolaž se koristi i za stvaranje fotomontaže pri čemu se iz različitih fotografija ili njihovih dijelova režu oblici koji služe za stvaranje novih oblika, odnosno novih likovnih kompozicija. (Jakubin, 1999)

3 FAZE LIKOVNOG RAZVOJA

Razvoj likovnog izražavanja djeteta međusobno je isprepleten procesima sazrijevanja i učenja. U te procese spadaju psihomotorički razvoj ruke, šake i prstiju te ovladavanje radnim instrumentom (npr. olovkom ili kistom), zatim spoznavanje i stjecanje znanja o okolini te razvoj potreba i sposobnosti prikazivanja te okoline krenuvši od simbolizacije, prikazivanja znanja o okolini – intelektualni realizam, sve do prikazivanja onoga što dijete stvarno vidi u okolini – vizualni realizam. Sva tri procesa se međusobno nadopunjuju, no opet svaki od njih naglašava svoj dio što ovisi o uzrastu djeteta. Za opisivanje djetetova likovnog izražavanja postoje mnoge različite periodizacije koje se ne razlikuju bitno, već samo imaju različite dobne granice. (Grgurić, Jakubin, 1995) Prijelazi iz jedne u drugu fazu izražavanja nemaju jasne granice. Dvije ili čak više faza često se nadopunjuju i isprepliću. Iako djeca otkrivaju neka nova viđenja to ne dovodi do zaboravljanja onih prijašnjih. (Belamarić, 1987)

3.1 *Faza izražavanja primarnim simbolima*

Faza izražavanja primarnim simbolima odnosno faza šaranja prva je etapa u likovnom izričaju djeteta. Dijete predškolske dobi najviše vremena provodi učeći kroz igru, u njoj angažira sve svoje perceptivne organe dirajući, njušeći i kušajući stvari iz svoje okoline, pa se to odnosi i na likovni aspekt. Prvo razdoblje faze primarnih simbola traje od prve do druge ili treće godine. Dijete olovku drži grčevito među prstima, crte povlači ne mičući zglobove već pokreti proizlaze iz podlaktice te rijetko diže olovku s papira. Kasnije dolazi do veće pokretljivosti zgloba. Glavna karakteristika ove faze jest upravo razvoj motorike. S tri godine djeca svojim crtežima počinju davati imena. Odraslima je često potrebno mnogo mašte kako bi zamislili i prepoznali ono što je dijete nacrtalo. Drugo razdoblje koje slijedi naziva se kontrolirano risanje. Pokret ruke dolazi njenim okretanjem oko ramenog zgloba, a pokreti su finiji i proizlaze iz lakta i prstiju. Prvi organizirani oblik koji se pojavljuje jest krug. Likovne aktivnosti djece u ovoj fazi ne nastaju zbog potrebe za prikazivanjem nečega, već zbog djetetova doživljaja boje, oblika, ravnoteže i sl. Ogromni napredak koji dijete od početka do kraja ove faze postiže jest taj da se spajaju razum i oko, misao počinje obuzdavati motoriku. (Grgurić, Jakubin, 1995)

3.2 *Faza izražavanja složenim simbolima*

Krajem faze izražavanja primarnim simbolima djetete počinje imenovati svoj crtež. Imenovanjem djetete crtežu pridaje neko značenje. Faza izražavanja složenim simbolima traje od četvrte do šeste godine i još se naziva i faza sheme. Crtež u djetetu pobuđuje neku misao i likovna aktivnost svjesno započinje nekom idejom. Prvu fazu izražavanja složenim simbolima opisuju misaone operacije koje nastaju kao posljedica praktičnog rada. Druga faza obilježena je misaonim operacijama koje postaju uzrok, a likovno djelo nastaje kao njihova posljedica. Djetete prije crtanja u glavi ima neki plan, no u procesu crtanja ideje i misli se mijenjaju i na kraju crtež može predstavljati nešto sasvim različito od prvotne zamisli. Putem crteža djeca komuniciraju s okolinom – odraslima i vršnjacima, no ponajviše sa samim sobom. U ovoj fazi djetete ne pokušava prikazati svijet onakvim kakav on zaista je, već ono što djetete zna ili osjeća o nečemu (npr. crtež koji prikazuje glavu i noge, možda ne predstavlja čovjeka jer vizualno prikazuje njegovo tijelo nego jer su upravo ti dijelovi tijela djetetu izrazito važni, u glavi se zbivaju misli, a noge služe za pokretanje). Tako djetete na crtežu prikazuje i kinestetičke ili taktilne osjete, odnosno pokrete i dodir. Crteži obiluju složenim simbolima koji se nužno ne odnose na stvarne objekte već na njihove karakteristike ili kretnje. U ovoj fazi djeca često prikazuju figure u obliku kvadratnih oblika. Crtež je smješten tako da se iskoristi prazan prostor na papiru, a simbol je napravljen kako bi zauzeo raspoloživi prostor. Ponekad djetete zarotira papir kako bi lakše iskoristilo raspoloživi prostor pa likove izgledaju kao da stoje naopačke. Figure mogu biti smještene i uz sam rub papira koji tada zapravo simbolizira liniju tla na kojoj likovi stoje. Najveća promjena vidljiva je u prikazu ljudskog lika koji na sebi ima puno više detalja (ruke i noge sa stopalima, prsti, kosa, cipele). Djetete sada te bitne detalje naglašava i bojom, no u tom odabiru boje ima veliku slobodu (npr. zeleni konj, crveno drvo itd.). Djeca većinom slikaju čistim bojama i ne miješaju ih. U ovoj fazi djetete dobiva vizualnu memoriju i sposobno je prisjetiti se nečega što je ranije vidjelo te sada postaje sposobno reproducirati simbol za neki objekt. Crteži postaju sve više slični onima u stvarnosti. No ipak je važno naglasiti da djetete i dalje prvotno želi prikazati svoje iskustvo, a ne vjerno preslikati ono što vidi. Djetete tokom crtanja ne reproducira sadržaj već stvara svoj vlastiti doživljaj okoline. (Grgurić, Jakubin, 1995)

3.3 *Faza intelektualnog realizma*

Faza intelektualnog realizma traje od sedme do desete godine djetetova života. Pojavljuju se počeci apstraktnog mišljenja, no mišljenje je u ovoj fazi prvenstveno konkretno operacionalno i dijete još uvijek ne može analizirati svoja psihička stanja. Dijete se likovno izražava na spontani i postupni način pa tako i usvaja likovne i kompozicijske elemente u svom radu., stoga je važno djetetu ne nametati šablonizirani način rada koji ima negativan utjecaj na razvoj njegovog stvaralačkog likovnog izraza. Ponovno je vidljiv napredak u prikazu ljudskog lika gdje se javlja prikaz iz profila. Svako dijete razvija individualno rješenje za prikaze različitih objekata poput kuće, trgovine, ljudske figure itd. Vidljivo je da su emocije prikazane na raznovrsniji način. Raste i sposobnost rada likovno – tehničkim sredstvima pa se samim time i širi njihova primjena. Djeca te dobi pridaju veliku važnost detaljima. Na crtežima se javljaju razlike u pojmovima vertikalno i horizontalno te se javlja pojam pravoga kuta kojim dijete pokušava objasniti najveće razlike u pojedinim predmetima. U ovoj fazi javlja se transparentni, odnosno „Röntgenski“ prikaz. To znači da ako dijete objedinjeno crta vanjske i unutarnje dijelove, npr. kad crta kuću, ne prikazuje samo fasadu nego i unutarnje dijelove te kuće. Prema Piagetu to je viđenje spoj znanja i predodžbe. Javlja se i prikaz akcije u fazama kretanja što označava vremensku dimenziju. Npr. kod crtanja igre loptom, loptu će nacrtati u više primjeraka, u različitim trenucima, isto tako je i s nogom koja zamahuje pa ju također crta u više navrata. U tom je razdoblju vidljiva i emotivna komponenta, odnosno emotivni prikaz proporcija. Tako će dijete likove ili predmete za koje je emocionalno vezano (npr. majku ili najdražu igračku) crtati veće u odnosu na ostale objekte, bez obzira na njihove stvarne proporcije. Karakteristično za ovo razdoblje je i prevaljivanje oblika. Npr. kod crtanja obitelji za stolom, dijete više ne mari toliko za liniju tla, već se koncentrira da svaka figura ima svoje tlo, pa figure izgledaju kao da su prevaljene na tlo. Uz prevaljivanje, vezano je i rasklapanje oblika. Najbolji primjer za to je crtanje kuća. Tako će dijete kuću nacrtati tako da ju pokuša prikazati sa svih strana, s prednje, zadnje i bočne strane. U svojim radovima u ovom razdoblju djeca koriste vertikalnu, obrnutu i poliperspektivu. U vertikalnoj perspektivi dijete oblike niže tako da se oni oblici koji su u prvom planu na crtežu nalaze na dnu papira, a oni koji su prostorno udaljeni nalaze se iznad. Kod obrnute perspektive prisutno je iskrivljavanje viđenog. Ono što je udaljeno je prikazano veće, a ono što

je blizu prikazano je manje. Poliperspektiva je naziv za korištenje više vrsta perspektiva na jednom crtežu, kada dijete u prikazu koristi razne kutove gledanja i razna stajališta. U području slikanja, djeca veliku važnost ne pridaju obojenim ploham, već im je dovoljno da oboje samo obrisnu liniju. Odabir boje podložan je trenutnom djetetovu raspoloženju. Djecu se postupno usmjerava prema korištenju lokalnih boja i njihovih kromatskih i tonskih vrijednosti (npr. crveno kao jabuka i crveno kao cikla). Slike su i dalje plošne te nema volumnog privida nastalog kombinacijom svjetla i sjene, tonskom ili kolorističkom modulacijom. Ipak, slikovni izraz je prepun tonske i kolorističke ekspresije. Djeca u toj dobi koriste crtačke, slikarske i plastične strukture i teksture kojima izražavaju građu i karakter određenih predmeta i površina. Nekoj djeci likovno izražavanje predstavlja emocionalno pražnjenje i izražavanje unutarnjih stanja, putem toga uče izražavati svoje emocije na socijalno prihvatljiv način pa time i emocionalno sazrijevaju. (Grgurić, Jakubin, 1995)

3.4 Faza vizualnog realizma

Faza vizualnog realizma započinje oko jedanaeste godine i nastavlja se dalje razvijati tijekom cijelog života. Mišljenje postaje apstraktno. Djeca počinju objekte doživljavati realističnije. Koriste više detalja, skladnije prikazuju proporcije i prostorne odnose. U općem, pa tako i u likovnom razvoju, nastupa period puberteta u kojem se dijete kao osoba osamostaljuje i počinje formirati svoj karakter. Mašta adolescenta nije ista kao dječja, a upravo ona mu pomaže da prevlada svoju unutarnju krizu. Kod većine ljudi, kad ovo razdoblje završi, mašta sve više opada i likovni izraz se osiromašuje. Izuzetak su prirodno nadarene osobe kod kojih mašta i dalje ostaje aktivna pa može doći do takozvanog „ponovljenog puberteta“. Taj period je, poput puberteta, samo prijelazno razdoblje u kojem dolazi do individualne likovne diferencijacije nadarene djece. U tome veliku ulogu imaju likovni pedagozi koji bi trebali djecu od njihove trinaeste godine pripremati tako da im se mašta može angažirati. Iz likovnog aspekta, važno je naglasiti da se u ovom razdoblju slika više ne gradi od pojedinačnih dijelova nego kao cjelina. Postupno dolazi do usvajanja geometrijske, zračne i kolorističke perspektive. Dolazi do svjesnog izražavanja svjetla i sjene i do privida volumena na plohi do čega dolazi uporabom tonske modulacije. (Grgurić, Jakubin, 1995)

4 MOTIV ŽIVOTINJE – KAMELEON I PAPIGA

Ono što slika predstavlja zove se motiv. (Peić, 1968) Motiv je glavni pokretač čovjekove djelatnosti, snaga koja ga pokreće u aktivnostima. Za razliku od instinkta i nagona koji su biološki uvjetovani, motiv je uvjetovan psihički i samim time utječe na psihički razvoj djeteta. (Herceg i sur., 2010) Postoji posebna vrsta slikarskih motiva koja se bavi slikanjem životinja, a zove se animalizam. Životinjsko je tijelo življe i nije toliko ukroćeno pa ono zahtijeva jedan potpuno drugačiji pristup nego slikanje ljudskog tijela. Animalizam nije ograničen samo na velike sisavce već obuhvaća sve životinje, tako i ptice, ribe, gmazove pa i one najsitnije, npr. kukce. Motiv životinje seže u daleku prošlost, poznate su nam slike s prikazima bizona iz prehistorijskih špilja, prikazi sokola u Egiptu, Asirije s prikazima bika i lava, Krete s delfinima, Grčke i renesanse s prikazima konja i pasa, baroka s tigrom i rokokoja s prikazima mačaka. (Peić, 1968) Motiv životinje često je korišten u radu s djecom jer su one prisutne u njihovim životima od najranijih dana. Mnogo djece zajedno sa svojom obitelji ima nekog kućnog ljubimca poput psa, mačke, papige, ribice ili hrčka pa su oni česti motivi na njihovim radovima dok crtaju u slobodno vrijeme. Promatrajući slike iz životinjskog carstva djeca nerijetko ostaju fascinirana. Te su slike uvijek vrlo dobra zamjena doživljaja živih životinja jer djeca često slike doživljavaju kao nešto stvarno. (Došen Dobud, 2016) Dijete bira motive istražujući stvarnost vizualnog područja. U motivu pažnju obraća na ono što želi vidjeti, na značenje koje motiv na njega ostavlja ili na ono na što ga je usmjerio nastavnik. Promatranjem prirode i stjecanjem vizualnih iskustava i značenja viđenog, dijete otkriva likovne probleme te ih rješava pomoću likovnotehničkih sredstava. Svoje ideje o okolini dijete interpretira likovnim radovima koristeći likovne tehnike na način da izražava svoje individualne karakteristike. (Tanay, 1990) Za aktivnosti u svrhu pisanja ovog rada odabrala sam motive nekih malo manje poznatih i egzotičnih životinja – kameleona i papiga. Smatram da su te životinje djeci vizualno privlačne zbog svog šarenog izgleda – zbog mnogo boja koje imaju na svojim tijelima. Govoreći o boji, može se promatrati na dva načina, u teorijskom i fizičkom kontekstu. Crvena, narančasta, žuta, zelena, plava, modra i ljubičasta boje su iz sunčevog spektra i njih se u teorijskom smislu smatra bojama, a bijela, siva i crna su „neboje“. Ako se pak o boji govori u fizičkom smislu, misli se na pigment. U tom slučaju smije se reći da su i siva, bijela i crna boje. (Šošić, 2019) Ako se neka boja promatra izolirano od drugih boja može se činiti privlačnom, manje privlačnom ili odbojnom. Ukoliko se ta boja stavi pored neke

druge boje doživljaj te boje može se potpuno promijeniti. Do toga dolazi zbog toga što se boje u međusobnom odnosu drukčije ponašaju. Različite veličine obojenih ploha međusobno djeluju u kontrastnoj napetosti. Velika se ploha uz manju doima još većom, a mala uz veliku postaje još manja. Ako je neka boja okružena nekom tamnom ili crnom linijom ona će se činiti još svjetlijom i bit će intenzivnija nego što je u stvarnosti, a ta ista boja će na bijeloj ili neutralnoj podlozi djelovati više tamnom i bit će manje intenzivna. (Jakubin, 1989)

5 ANALIZA PROVEDENIH AKTIVNOSTI

Promatrajući djecu angažiranu tijekom likovnog procesa može se dobiti bolji uvid u dječje izražavanje nego samo analiziranjem već gotovih radova. Tijekom bavljenja likovnom aktivnošću dijete o njoj otvoreno razgovara. Ne prikriva svoje osjećaje ili se trudi napraviti nešto samo kako bi to pokazalo odraslima. Ono je zasebno samo za sebe što je i vidljivo u njegovom likovnom pristupu. Dok je za neku djecu najvažniji vizualni aspekt (savladavanje oblika i boja), ostale više zanima manipulativni aspekt i užitek u taktilnim osjetima (npr. bojom ili glinom). Nekim pojedincima najvažniji je simbol (npr. kuće ili majke) gdje je izraz pokazatelj zbivanja i emocijskog angažmana. Dječji likovni izraz često se promatra prvenstveno kao pokušaj vizualne reprezentacije te se, ukoliko nema prevelike sličnosti s objektom, smatra kombinacijom percepcijske i motoričke nezrelosti, no likovno izražavanje zapravo je neovisan čin tijekom kojeg je dijete obuzeto procesom rada, a ne krajnjim produktom. (Grgurić, Jakubin, 1995)

5.1 *Aktivnosti izrade kameleona u tehnici tempere i kolaža*

Motivaciju sam najprije provela u odgojnoj skupini djece starosti od 5 do 6 godina koja su slikala kameleona u tehnici tempera, a zatim sam motivaciju provela i u odgojnoj skupini djece u starosti od 6 do 7 godina koja su izrađivala kameleona u tehnici kolaža. Postoji mnogo vrsta metoda koje se koriste u motivaciji prije same aktivnosti, a ja sam odabrala upravo metodu razgovora. Ta metoda može se provoditi na način da odgojitelj i djeca, ili djeca međusobno, vode dijalog koji se sastoji od pitanja i odgovora. Na taj način djecu se psihološki priprema i potiče na likovno stvaralaštvo. Pitanja je potrebno formulirati tako da se od djece može dobiti informacija. Poželjno je da pitanja budu jednoznačna kako bi djeca na njih mogla lakše odgovoriti. Kontroverzna pitanja, u kojima je podmetnuta greška, potrebno je izbjegavati. Najbolje je početi od kategoričkih pitanja, koja uglavnom počinju upitnim riječima. U razgovoru s mlađom djecom poželjno je koristiti potpitanja. Dakle, važno je kako će pitanja biti formulirana kako bi ona što više angažirala djecu za promatranje smjera, oblika, veličine, teksture, strukture, volumena i prostora. (Bodulić, 1982) Kao poticaje za motivaciju koristila sam isprintane i plastificirane slike različitih kameleona (Slika 1.) i video isječke s youtubea koji prikazuju kako

kameleon jezikom hvata muhu, kako se kreće i kako mijenja boju. Aktivnost je započela tako da sam djecu pozvala da dođu sjesti na tepih, a ja sam sjela na stolac ispred njih. Započela sam s djecom razgovor o kameleonu („Djeco, danas ćemo razgovarati o jednoj zanimljivoj životinjici koja se zove kameleon.“, „Jeste li kad čuli za kameleona?“). Upitala sam ih znaju li po čemu je kameleon poseban te su neka djeca odgovorila da mijenja boje. Ispričala sam im da kameleoni mijenjaju boje ne samo kako bi se stopili s okolinom već i zato jer je to način kojim komuniciraju jedni s drugima. Djece su se posebno dojmili video isječci na kojima su vidjeli kako kameleon stvarno mijenja boju, kako dugim jezikom velikom brzinom hvata muhu i kako se kreće. Zatim smo pažljivo promotrili slike kameleona koje sam ranije postavila na ploču tako da ih svi mogu vidjeti. Rekla sam im da obrate pažnju na izgled nogu, oka, glave kameleona. Djeca iz obje skupine su bila vidno zainteresirana. Nakon promatranja slika pozvala sam djecu neka dođu za stol.

Slika 1. Slike kameleona na ploči – poticaji za likovne aktivnosti

Nakon motivacije djeca iz odgojne skupine u starosti od 5 do 6 godina su odmah došla za stolove gdje su ih čekali već pripremljeni papiri, istisnute tempera boje, kistovi i čaše s vodom za ispiranje kistova. Djecu sam pozvala da naslikaju svog vlastitog kameleona, onako kako ga oni zamišljaju, neka bude šaren, s puno točkica

i pruga. Sva djeca su odmah prionula na slikanje, osim jedne djevojčice koja je tijekom cijele aktivnosti samo mirno sjedila na stolcu. Djeci sam pripremila i čaše s vodom, iako se voda ne treba koristiti u radu s temperama, kako bi mogli isprati kist od prethodne boje prije nego ga umoče u novu boju da se te boje ne pomiješaju, no nekoj djeci je bilo jako zanimljivo umakati kistove u vodu te su to stalno činili pa sam ih morala više puta upozoriti da je voda samo za ispiranje. Zbog toga neke od slika na sebi imaju malo razrijeđene boje. Za prvim stolom skoro sva su djeca naslikala vrlo slične kameleone. (Slika 2.)

Slika 2. Slike kameleona za istim stolom bile su vrlo slične

Svi su bili smješteni na smeđoj grani koja horizontalno prolazi sredinom papira, kameleoni su bili zeleni, s vrlo malo detalja i ukrasa po tijelu, imali su zakrivljeni rep namotani u krug. Djeca za tim stolom su preslikavala motiv kameleona jedni od drugih i nisu se baš potrudili osmisliti svoj vlastiti prikaz viđenog. Jedino se jedna djevojčica za tim stolom isticala od druge djece. Ona je svog kameleona naslikala u ružičastoj boji, također je bio na smeđoj grani, ali ona je bila dijagonalno nakrivljena i nije prolazila cijelom dužinom papira. Troje djece za tim stolom, uključujući i djevojčicu s ružičastim kameleonom, naslikalo je kameleonima žute noge. (Slike 3., 4. i 5.)

Slika 3. Kameleon na grani, A., 5 god.

Slika 4. Kameleon na grani sa žutim nogama, I., 5 god.

Slika 5. Ružičasti kameleon na grani sa žutim nogama, S., 5 god.

Sličnosti na slikama su bile vidljive i u tome kako su djeca prikazala sunce i oblake. (Slike 3. i 5.) Za drugim, većim stolom za kojim je bilo više djece, u početku je

svatko počeo slikati kameleona na svoj način. Kameleoni na slikama su bili šareni i imali su na sebi mnogo detalja. No i tu je vidljiv utjecaj djece jedno na drugo. Dvoje djece naslikalo je kameleone koji su licem okrenuti jedan prema drugome, imaju ispružene jezike u zrak te njima love jednu muhu. (Slike 6. i 7.) Ta je muha bila prikazana na sličan način na oba crteža.

Slika 6. Dva kameleona love muhu, P., 5 god.

Slika 7. Dva kameleona love muhu, M., 5 god.

Dva rada su slična i po tome što je cijeli papir oko kameleona ispunjen muhama, no po svemu ostalome je vidljivo da su ti crteži različiti (oblik tijela kameleona – oblik glave, oblika tijela muhe, boje i detalji). (Slike 8. i 9.)

Slika 8. Kameleon na grani okružen muhama, R., 5 god.

Slika 9. Mama i beba kameleon okruženi muhama, K., 5 god.

Na slikama 10. i 11. također je prikazan kameleon okružen muhama, no u tim slučajevima muha je manje nego na prethodnim slikama i one imaju drugačiji oblik i boje.

Slika 10. Kameleon okružen muhama, D., 5 god.

Slika 11. Kameleon okružen muhama i gljiva, S., 5 god.

Slike 10., 11., 12. i 13. su jedinstvene i po obliku tijela kameleona i ostalim objektima koji se još nalaze na slikama.

Slika 12. Kameleon na grani, E., 6 god.

Slika 13. Kameleon, T., 5 god.

Djeca u ovoj odgojnoj skupini nalaze se u fazi izražavanja složenim simbolima. Na slikama 6., 7., 9., 10., 11. i 13. vidljivo je da djeca kameleone smještaju na donji rub papira, uz zamišljenu liniju tla. Na primjerima je vidljivo da neka djeca boje samo obrisnu liniju. Djeca ove dobi veću važnost daju obrisnoj liniji nego cijelom objektu. Taj obris za njih predstavlja boju cijelog tog predmeta, a odabir boje ovisi o osobnom raspoloženju. (Grgurić, Jakubin, 1995) Djeca u toj dobi za glavu općenito, pa tako i za glavu kameleona imaju već neku određenu shemu (krug s točkama koje predstavljaju oči i polukrugom koji predstavlja usta) pa joj u promatranju i slikanju ne pridaju veliku važnost. (Slike 3. i 5.) (Belamarić, 1987) No, na nekim je slikama na shematski prikaz glave ipak dodan i jezik jer su djeca emocionalno bila pod dojmom nakon gledanja videa kako kameleon jezikom lovi muhu pa su to i željeli

prikazati pa zapravo kameleon ima i usta i jezik koji ne izlazi iz tih usta nego je samo povučen od obrisne linije glave (Slika 9.). Na slikama 3. i 5. vidljivo je da je shematski oblik glave postavljen ravno, dok je tijelo prikazano iz profila. Na slikama 6. i 7. glava i tijelo su u skladu i obadvoje je prikazano iz profila. Na slici 9. dijete je naslikalo oblik nogu kameleona točno onako kako to izgleda u stvarnosti, što je bilo vidljivo na jednoj slici u motivaciji.

Djeca iz odgojne skupine u starosti od 6 do 7 godina su nakon motivacijskog razgovora bila motivirana i kad sam ih pozvala da dođu za stol odmah su se odazvali. Za stolovima su ih čekali bijeli papiri i odmah su me krenuli ispitivati: „Teta, sad budemo crtali kameleona?“. Ja sam im odgovorila da danas neće crtati kameleona nego da će ga raditi u tehnici kolaž. Nekoliko djece odmah je gestama, grimasama i uzdasima pokazalo nezadovoljstvo mojim odgovorom o tehnici koja će se koristiti. Ukoliko su djeca od najranije dobi (od 1 do 1,5 godine) imala pristup kolažu sama će pokazivati interes za njegovim korištenjem uzimajući dostupne materijale poput papira, novina i ljepila te će njima pokazivati svoju percepciju svijeta oko sebe. No ako tehnika nije razvijena u ranoj dobi potrebno je kod predškolaraca pobuditi interes za tu vrstu likovnog stvaralaštva. To se može učiniti na način da im se namjerno nude razni vizualno privlačni materijali u istoj količini kao i sve ostale tehnike. Bitno je da materijal djeci nije težak za korištenje, da je papir tanak i mekan ako ga žele trgati te da su škare kojima ga žele rezati oštre. (Višnjić Jevtić i sur., 2010) Iz njihovih reakcija moglo se odmah iščitati da djeca nemaju afinitet prema kolažu te da u njima tek treba probuditi interes za tu tehniku. Zatim sam im podijelila kolaž papir, škare i ljepila. Objasnila sam im da izrezuju dijelove kameleona od šarenog papira i da ih lijepe na bijeli papir. Neka djeca počela su raditi i izrezivati papire (Slika 14.) , a ostalu djecu sam morala dodatno motivirati da počnu raditi.

Slika 14. Djeca škarama izrezuju dijelove iz kolaž papira

Kako su stolovi dosta mali, a bijeli papiri su zauzeli dosta mjesta, neka djeca su se premjestila na pod i tamo su izrezivali papire jer su imali više mjesta. (Slika 15.)

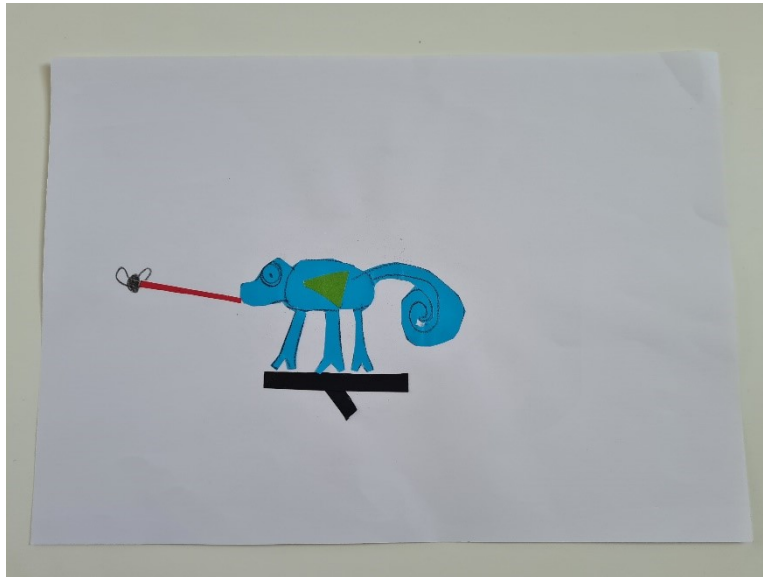
Slika 15. Dječaci na podu izrezuju kolaž

Neka djeca odmah su posegnula za olovkama da si nacrtaju dijelove kameleona ili cijelog kameleona te da ga onda samo izrežu. Pokušala sam im objasniti da danas ne koristimo olovke, odnosno da radimo samo s papirima bez dodatnog crtanja. Da izrezujemo dijelove bez šablona. Motivirala sam ih govoreći im neka izrezuju manje dijelove tijela kameleona koje će onda lijepljenjem spojiti u veću cjelinu – cijelo tijelo i da nema veze ako nešto pogriješe jer ne moraju to zalijepiti već mogu izrezati novi dio. Neka djeca su me poslušala i nisu koristila olovke, no neka djeca su i dalje bila nesigurna u svoje sposobnosti pa su ih ipak uzeli i njima se koristili u daljnjem radu. To je vidljivo na slikama 16., 17. i 18. Na slici 16. svaki dio tijela je izrezan posebno, no tijelo je ukrašeno crvenom bojom umjesto izrezanim dijelovima papira. Na slici 17. tijelo je izrezano po šablona i dodatno ukrašeno olovkom i dodana je nacrtana muha. Na slici 18. tijelo je naizgled izrezano po šablona, ali nema uopće specifičan oblik tijela kameleona, već je to tijelo poprimilo oblik samo zbog olovke, a detalji su zalijepljeni pored umjesto na tijelo kameleona. Na toj slici također su odrezana sva četiri kuta papira.

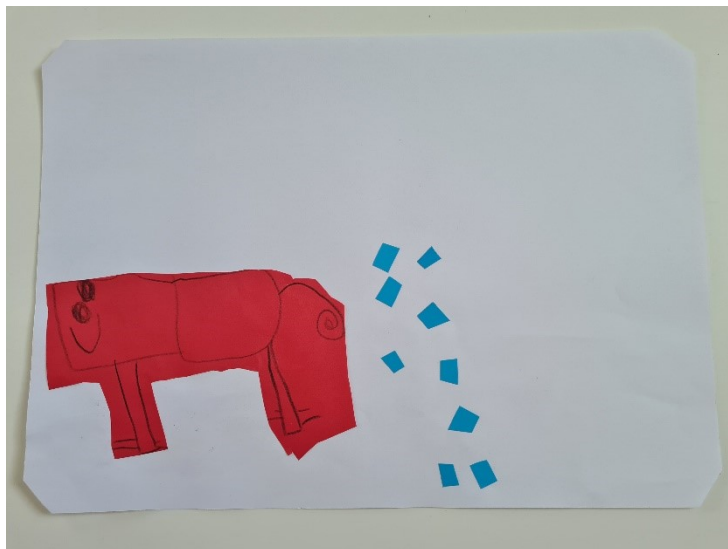

Slika 16. Kameleon izrezan po nacrtanoj šablona i dodatno ukrašen crvenom bojom, L., 6 god.

Slika 17. Kameleon izrezan po nacrtanoj šabloni, T., 7 god.

Slika 18. Kameleon izrezan po šabloni, L., 7 god.

Neka djeca zaista su se potrudila u izradi svojih kameleona i pokazala maksimalnu kreativnost. Na tim slikama djeca su prikazala mnogo detalja i ukrasa. (Slike 19., 20., 21., 22., 23. i 24.) Na slici 22. noge su prikazane vjerno kao u stvarnosti, s dva srasla prsta. Na slici 23. vidljivo je da je dijete tijekom stvaralačkog procesa bilo toliko uživljeno da je izašlo izvan okvira papira tako što je zalijepilo jezik da vrh i muha vire iz papira.

Slika 19. Kameleon, A., 6 god.

Slika 20. Kameleon, P., 7 god.

Slika 21. Kameleon, L., 6 god.

Slika 22. Kameleon, J., 6 god.

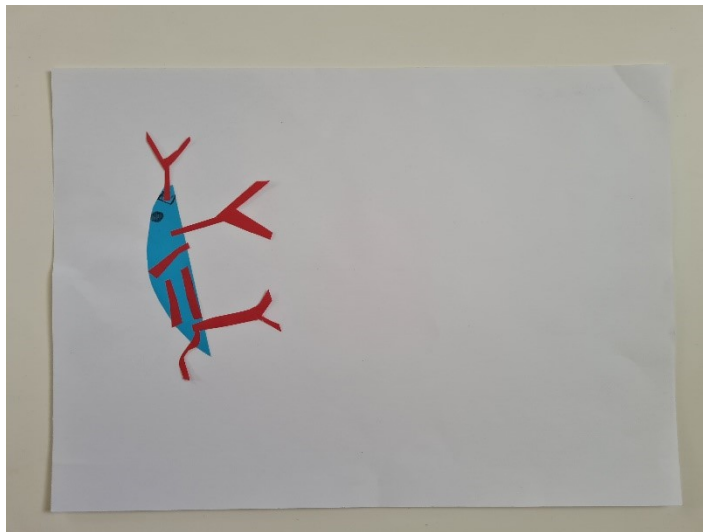
Slika 23. Kameleon, D., 6 god.

Slika 24. Kameleon, J., 6 god.

Neka djeca napravila su svoje kameleone u malim veličinama i smjestili ih na različita mjesta na papir te nisu popunili prazan prostor oko njih, npr. s muhama ili nekim drugim objektima, kao što su to učinila djeca koja su radila s tehnikom tempera. (Slike 25., 26., 27., 28. i 29.) Moje mišljenje je da su ta djeca samo željela što prije motorički izvršiti zadatak i da im je samo bilo bitno da nešto zalijepe na papir. Dok su djeca u tehnici s temperom kameleonima slikala zavinute jezike, djeca koja su ih radila od kolaža napravila su ravne jezike, vjerojatno zato što im je bilo lakše izrezati ravnu nego zakrivljenu liniju.

Slika 25. Kameleon, K., 6 god.

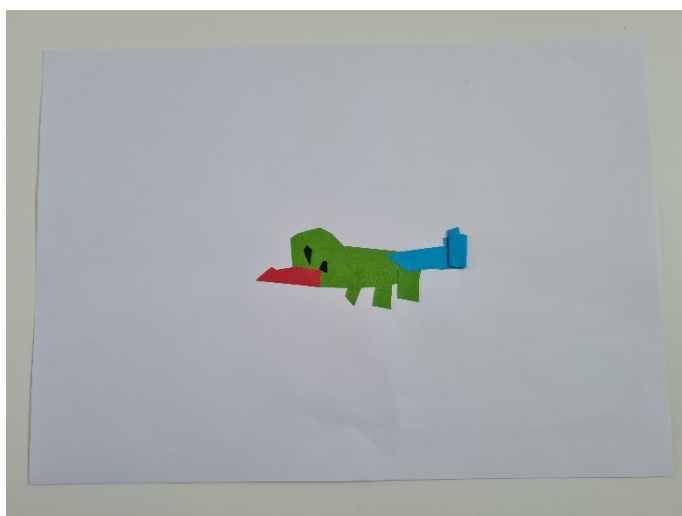
Slika 26. Kameleon, A., 6 god.

Slika 27. Kameleon, N., 7 god.

Slika 28. Kameleon, K., 6 god.

Slika 29. Kameleon, V., 6 god.

5.2 Aktivnosti izrade papige u tehnici tempere i kolaža

Motivaciju sam najprije provela u odgojnoj skupini djece u starosti od 6 do 7 godina, a zatim sam motivaciju izvela i u odgojnoj skupini u starosti od 5 do 6 godina koristeći se istim poticajima. Za motivaciju sam koristila isprintane i plastificirane slike različitih papiga (Slika 30.) te dvije knjige „Enciklopedijski atlas životinja“ i „Tigrice“. (Slika 31.)

Slika 30. Slike različitih vrsta papiga na ploči – poticaji za likovne aktivnosti

Slika 31. Knjige – poticaji za likovne aktivnosti

Djecu iz obiju skupina, svaku posebno, sam okupila na tepihu i započela s njima motivacijski razgovor. Prvo sam djecu upitala sjećaju li se što smo radili na prošloj

aktivnosti, te kad su mi odgovorili da smo radili kameleona, upitala sam ih po čemu je on bio poseban i zanimljiv te su mi oni odgovorili da je to zbog toga što je on šaren i ima po sebi puno boja. Zatim sam im rekla kako ćemo danas razgovarati o papigama jer i one, isto kao i kameleon, imaju po tijelu mnogo različitih boja. Zatim smo razgovarali o tome čime se papige hrane i gdje žive. Neka djeca prepoznala su neke vrste papiga sa slika jer su ih imali prilike uživo vidjeti. Jedan je dječak uzbuđeno pričao kako njegova teta ima doma papigicu tigricu. Jedna je djevojčica ispričala kako netko iz njezine obitelji ima papigu koja zna reći bok. Zatim sam im iz knjige pročitala odlomak o papigi ari i odlomak o tukanu te im pokazala slike papigica tigrica iz knjige. Razgovarali smo o veličini i bojama kljunova, nogu i krila. U odgojnoj skupini djece u dobi od 6 do 7 godina, nakon motivacije sam djecu pozvala da dođu za stol, podijelila sam im papire i unaprijed pripremljene tempere, kistove i vodu za ispiranje kistova. Pozvala sam ih da naslikaju jednu od papiga o kojima smo razgovarali, onu koja im se najviše sviđa, ili da zamisle svoju posebnu papigu i nju prikažu na papiru. Djeca su odmah krenula slikati i nije ih trebalo dodatno motivirati kao u aktivnosti izrade kameleona. (Slika 32.)

Slika 32. Djeca slikaju motiv papige u tehnici tempere

Djeca su papige slikala tako da su ih centrirala na sredinu papira. Većina djece je motiv naslikala tako da zauzima velik dio papira, uz malo bijelog prostora, a neka djeca su obojila i cijelu pozadinu. (Slike 33., 34. i 35.) Dječak koji je naslikao sliku 33. nije znao objasniti zašto je pozadinu podijelio na dva dijela te što ona predstavlja. Dječak koji je naslikao sliku 34. objasnio je da ona predstavlja tukana koji ima

pogled na šumu. Dječak koji je naslikao sliku 35. bio je izrazito motiviran od samog početka. On je objasnio da je naslikao papigicu tigricu, koju ima njegova teta, te da ona gleda zalazak sunca. Njegova preciznost i predanost zadatku vidljiva je i na slici 36., pomoću maramice održava liniju papira i pazi da ne oboji stol.

Slika 33. Papiga, J., 6 god.

Slika 34. Tukan ima pogled na šumu, T., 7 god.

Slika 35. Papigica tigrica gleda zalazak sunca, R., 7 god.

Slika 36. Dječak R. pažljivo boji narančastu pozadinu

Skoro sva djeca su papige slikala tako da ih prikažu iz profila, npr. na slikama 37. i 38. I u ovoj aktivnosti vidi se utjecaj djece jedne na druge, u velikim sličnostima na radovima sa slika 39. i 40. gdje se ptice nalaze na grani drveta te 41. 42. gdje se ptice nalaze u kavezu koji je prikazan na isti način.

Slika 37. Tukan na grani, P., 7 god.

Slika 38. Ptica, A., 7 god.

Slika 39. Ptica na grani, D., 7 god.

Slika 40. Ptica na grani, J., 6 god.

Slika 41. Ptica u kavezu, L., 6 god.

Slika 42. Ptica u kavezu, N., 7 god.

Dok je veći broj djece na slici napravio samo jedan primjerak životinje, neka djeca odlučila su se naslikati dvije papige (Slike 43. i 44.), a dvoje djece naslikalo je više papiga. (Slike 45. i 46.) Na slici 43. ptice se također nalaze u kavezu kao i u ranijim radovima, no kavez je ovdje prikazan u sivim tonovima i nalazi se samo u gornjem dijelu slike, dok je na prethodnim slikama obojen u žuto i napravljen u obliku polukruga koji okružuje ptice.

Slika 43. Ptice u kavezu, J., 6 god.

Slika 44. Papige, K., 6 god.

Slika 45. Papige, F., 7 god.

Slika 46. Papige, R., 6 god.

U tehnici slikanja temperom kod neke je djece vidljivo da obrubljuju plohe crnom bojom, kao npr. na slikama 38., 39. i 40.

Nakon motivacije, također sam i djecu iz odgojne skupine u dobi od 5 do 6 godina pozvala da dođu za stolove i od kolaž papira naprave papigu koja im se najviše svidjela zbog svojih boja ili da zamisle svoju najšareniju papigu i likovno nam predstave nju. Podijelila sam im papire i mape kolaža te škare i ljepila. Prošlo je već 5 minuta, a nitko od djece nije počeo još ništa raditi, osim jednog dječaka. Uzela sam rad koji je on započeo raditi, podigla ga u zrak i glasno rekla: „Pogledajte kako je lijep rad počeo raditi vaš prijatelj P., baš se potrudio! Pokušajte i vi, ako može on sigurna sam da i vi možete tako lijepo napraviti! Bravo P.!“. I odgojiteljica iz

skupine je pohvalila dječaka. To je motiviralo neku djecu da počnu rezati i lijepiti. No, ostalo je još djece koja i dalje nisu radila. Jedna djevojčica uporno je govorila da ona to ne zna. Pokušavala sam je motivirati da pokuša. Razgovorom sam ju pokušala nagnati da razmisli kakvog je oblika glava ptice, kakvog kljun, kakvog tijelo, krila, noge. No ona je i dalje tvrdila da ne zna kako napraviti okruglu glavu. Zatim sam otišla do jednog dječaka koji isto još nije započeo raditi. I s njime sam razgovarala o tome što ga muči. On nije znao kako započeti, odnosno što da prvo izreže. Pokušala sam ga navesti da sam zaključim kako, ako mu je tako lakše, ne mora odmah izrezati cijelo tijelo ptice u jednom komadu, već da može rezati i lijepiti dio po dio. Uvidjevši da većina djece ima problema s izrezivanjem oblika, odnosno da ne znaju kako što napraviti, pozvala sam ih da pogledaju na svoje radove na panou koje su nedavno radili. Radilo se o radovima u tehnici kolaž papira koji prikazuju stabljiku i cvijet s laticama. Latice su imale oblik jednakostraničnih trokuta. Upitala sam ih da li neki dio s tog crteža slični na glavu, oni su odgovorili da slični „krug u sredini cvijeta“. Zajedno smo došli do zaključka da latice izgledaju kao kljunovi od ptica. Tada im je odgojiteljica rekla da su jako lijepo napravili te radove i izrezali oblike kruga i trokuta te ih pozvala neka se malo potrude i isto na taj način izrežu i dijelove tijela ptice. Još jednom sam ponovila djeci da mogu izrezati cijelo tijelo odjednom, ali i da mogu rezati i lijepiti dio po dio ptice. To ih je motiviralo te su se neka djeca napokon počela likovno izražavati. (Slika 47.)

Slika 47. Djeca su škarama počela izrezivati oblike iz kolaž papira

Prilikom aktivnosti došlo je do još jedne poteškoće, iako sam djeci na početku kad sam im dijelila papire rekla da izrezuju oblike iz šarenih papira i lijepe ih na veliki bijeli papir, došlo je do problema u komunikaciji i nekolicina djece je počela izrezivati neki od oblika upravo iz tog bijelog papira. Zatim sam im još jednom svima ponovila da na bijeli papir samo lijepimo i podijelila sam djeci, kojoj je trebalo, nove papire. Djevojčica koja prošli put nije željela naslikati kameleona u tehnici tempera i ovog je puta opet samo mirno sjedila. Odgojiteljica je rekla da je ona inače kreativna u likovnom izražavanju, ali da se zna dogoditi da jednostavno neke dane ne želi raditi ništa vezano uz likovnu kulturu. „U svaki proizvod čovjek ulaže svoju fizičku i duhovnu energiju te je i vrijednost proizvoda uvjetovana kvalitetom uložene energije (intelektualnog i fizičkog napora).“ (Herceg i sur., 2010, str. 30) Može se reći da se puno bolje likovno izražavaju djeca koja u likovnom procesu uživaju za razliku od one djece koja u tome ne uživaju. Radost i uživanje u međusobnoj su korelaciji s količinom vremena koju dijete provodi crtajući, slikajući ili modelirajući. (Grgurić, Jakubin, 1995) To je vidljivo na primjeru rada djevojčice koju sam ranije spomenula, nije znala kako da izreže glavu i ostale dijelove, te je naposljetku napravila samo kljun. (Slika 48.)

Slika 48. Kljun ptice, D., 5 god.

Neka djeca prikazala su ptice iz profila, u letu, kao na slikama 49., 50. i 51.

Slika 49. Ptica, L., 5 god.

Slika 50. Ptica, P., 5 god.

Slika 51. Dvije ptice, R., 5 god.

Neka djeca odlučila su napraviti ptice u mirujućoj poziciji gdje one stoje, odnosno sjede kao što je vidljivo na slikama 52., 53. i 54.

Slika 52. 3 ptice, N., 5 god.

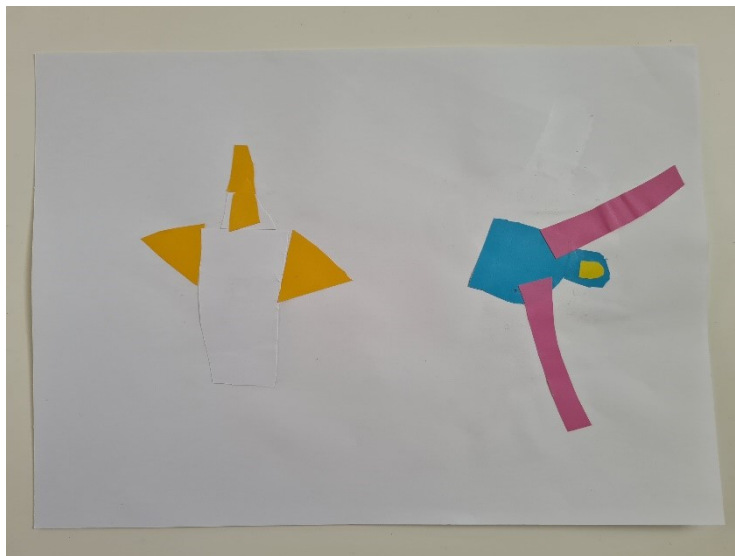

Slika 53. Ptica, E., 6 god.

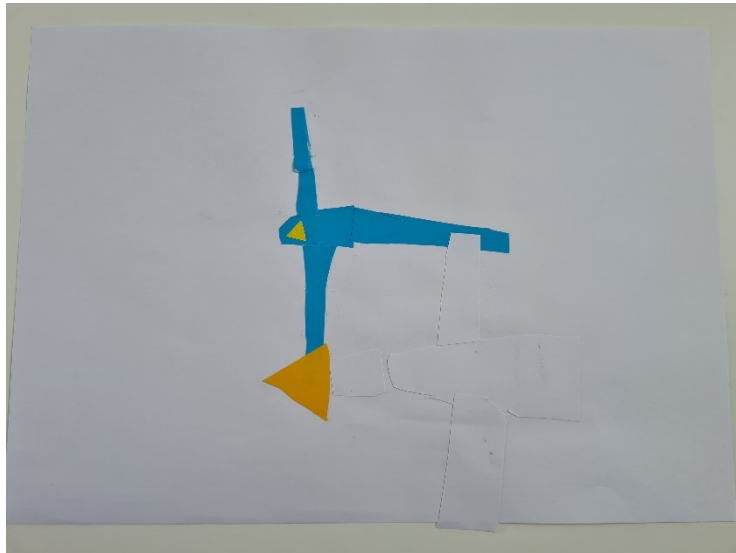

Slika 54. Ptica, A., 5 god.

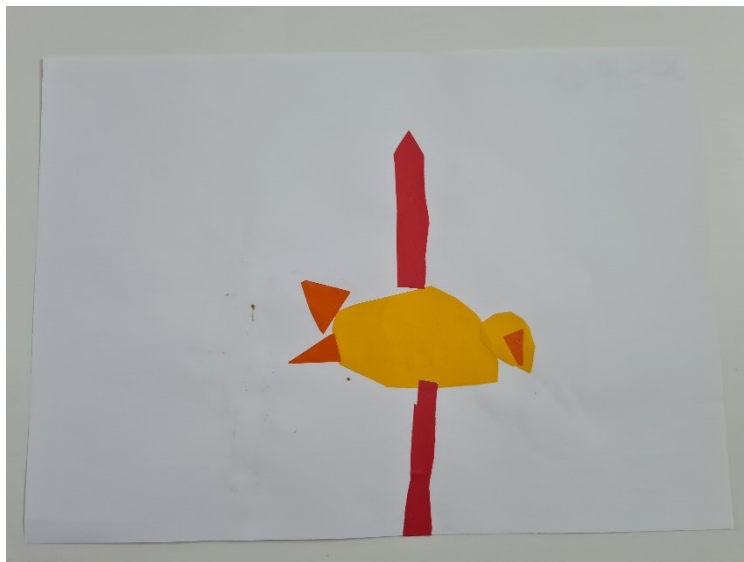
Neka djeca su svoje ptice prikazala kao da ih gledaju iz zraka, odnosno tako da im se vidi zatiljak, pritom su prevaljivali oblike, točnije krila ptica. (Slike 55., 56. i 57.)

Slika 55. Ptice, L., 5 god.

Slika 56. Ptice, I., 5 god.

Slika 57. Ptica, J., 6 god.

Jedna djevojčica napravila je jedinstven rad, potpuno drugačiji od svih ostalih. Naime, iako sam joj ponudila dati novi bijeli papir kad je slučajno počela rezati prvi, ona je svoju pticu zalijepila na maleni komadić ružičastog kolaž papira. (Slika 58.)

Slika 58. Jedinstveni rad, ptica na ružičastom papiru, K., 6 god.

I u ovoj skupini jedno je dijete izrezalo šiljaste kutove papira kao što je to učinilo i jedno dijete iz druge skupine na radu koji prikazuje kameleona, ali na ovom primjerku rubovi nisu izrezano tako precizno. (Slika 59.)

Slika 59. Ptica na papiru kojem su izrezani kutovi, D., 5 god.

Iz razgovora sa svakim pojedinim djetetom saznala sam da je većina djece radila neku od papiga sa slike, iako se boje na slikama iz motivacije i na dječjim radovima ne podudaraju, to je zato što su djeca boje koristila prema subjektivnom odabiru.

6 ZAKLJUČAK

Nakon provedenih likovnih aktivnosti slikanja s temperom i kolažem u dvije odgojne skupine u dječjem vrtiću mogu zaključiti da djeca iz obiju skupina u likovnom izražavanju preferiraju temperu nad kolažem. Vjerujem da je to zbog toga što su djeca od najranije dobi u doticaju s temperom, ona je sastavni dio aktivnosti koje se provode još od jaslca, dok je kolaž manje zastupljen u radu i zahtijeva veću motoričku (trganje, odnosno rezanje papira) i kognitivnu (spajanje zasebnih dijelova u smislenu cjelinu lijepljenjem) aktivnost. Slikanje kolažem zahtijeva više truda i za tu aktivnost potrebno je izdvojiti više vremena. Upravo zbog toga su djeca s temperom počela odmah slikati, a za rad s kolažem ih je trebalo puno više motivirati i usmjeravati. Djecu je bilo potrebno uvjeriti da su sposobna za likovno izražavanje pomoću kolaža. Na dječjim radovima je vidljivo da u slikanju s temperom koriste zakrivljene linije dok su pri slikanju kolažem više vidljive ravne linije. Smatram da je to zbog toga što je lakše izrezati ravnu nego zakrivljenu liniju. Na slikama koje su naslikane temperom vidljivo je više detalja i korišteno je više različitih boja nego na slikama koje su nastale u tehnici kolaža. Također, pri slikanju s temperom djeca su više popunila papir (npr. mnogo muha oko kameleona) ili su obojili cijelu pozadinu (npr. papiga koja ima pogled na šumu i papiga koja gleda zalazak sunca) nego u radu s kolažem. Na slikama naslikanim temperom vidljive su veće sličnosti u pojedinim radovima među djecom nego u tehnici kolaža. Mislim da je to zbog toga što je djeci bilo lakše preslikati od prijatelja neku liniju, odnosno motiv temperom nego izrezati identični oblik škarama iz kolaž papira. Iako je svaki rad svakog pojedinog djeteta izraz njegove kreativnosti i jedinstven je, radovi nastali u tehnici kolaža su različiti zbog individualnih motoričkih sposobnosti svakog pojedinog djeteta, načina na koji drži škare i papir prilikom rezanja što direktno utječe na to kako će taj izrezani oblik izgledati. Smatram kako bi djeci u vrtiću trebalo od najranije dobi nuditi više poticaja vezanih za stvaranje kolažem, ne samo mape kolaž papira nego i ostale slične materijale (papir iz novina i časopisa, celofan, karton, tkanina i sl.) i poticati ih u radu s njima kako bi oni osvijestili vlastite mogućnosti kreativnog izražavanja.

7 LITERATURA

1. Belamarić, D. (1987). Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece. Zagreb: Školska knjiga
2. Bodulić, V. (1982). Umjetnički i dječji crtež: priručnik za odgajatelje i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga
3. Brešan, D. (2008). Dječja likovna kreativnost: od prve do desete godine života. Osijek: Profil
4. Došen Dobud, A. (2016). Dijete – istraživač i stvaralac: Igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alinea
5. Grgurić, N. i Jakubin, M. (1995). Vizualno – likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik. Zagreb: Educa
6. Herceg, L. i kolege Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa
7. Jakubin, M. (1989). Osnove likovnog jezika i likovne tehnike: Priručnik za likovnu kulturu. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
8. Jakubin, M. (1999). Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi. Zagreb: Educa
9. Knapić, N. (2017). Slikarske tehnike u dječjem vrtiću. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Preuzeto s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:1569/preview>
10. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Preuzeto s <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>
11. Peić, M. (1968). Pristup likovnom djelu. Zagreb: Školska knjiga
12. Šošić, M. (2019). Likovna kultura i likovne tehnike: sveučilišni udžbenik za 1. godinu integriranoga preddiplomskoga i diplomskoga Učiteljskoga studija. Vinkovci: Zebra
13. Tanay, E. R. (1990). Likovna kultura u nižim razredima osnovne škole: priručnik za nastavnike. Zagreb: Školska knjiga
14. Tanay, E. R., Kučina, V. (1995). Tehnike likovnog izražavanja: od olovke do kompjutera. Zagreb: Naklada Zakej

15. Višnjić Jevtić, A., Vekić-Kljaić, V., Gudek, N., Heker, S., Seksan, A., Štulić, S., Gulam, S., Uvodić, K., Košćević, D., Pinter, D., Jurković, T., Tomljanović, E. (2010). Slikarske tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17(62-63), 14-23. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124739>

8 IZJAVA O IZVORNOSTI

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)